

IJTIMOIIY XULQ-ATVOR VA MUNOSABATLARNI SHAKLLANTIRISHDA AVLODLARARO TRAVMANING ROLI

Yuldasheva Sarvinoz Begmurod qizi.

Ustozim: Jiyanmuratova Gulnoza

Annotatsiya: *Ushbu maqola avlodlararo travmaning ijtimoiy xulq-atvor va munosabatlar shakllanishidagi rolini tahlil qiladi. Avlodlararo travma, o'z navbatida, o'tmishdagi og'riqli tajribalar orqali bir avloddan boshqasiga o'tib, ruhiy holat, xulq-atvor va jamiyatdagi munosabatlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Maqolada travmaning biologik, psixologik va ijtimoiy yo'llari orqali uzatilishi, shuningdek, uning salbiy ta'sirini kamaytirish yo'llari, masalan, psixologik yordam, ta'lim va jamoaviy tiklanishning ahamiyati yoritilgan. Tavsiyalar va yechimlar orqali travmaning jamiyatda ijobiy o'zgarishlar yaratish imkoniyati ko'rsatilgan.*

Kalit so'zlar: *Avlodlararo travma, ma'naviy-axloqiy tarbiya, ijtimoiy me'yorlar, barkamol shaxs, identifikatsiya.*

KIRISH

Avlodlararo travma – bu o'tmishdagi og'riqli voqealar yoki tajribalar, masalan, urushlar, genotsidlar, majburiy migratsiya, iqtisodiy qiyinchiliklar yoki oilaviy zo'ravonlik, bir avloddan keyingi avlodlarga o'tib, ularning ruhiy holati, xulq-atvori va munosabatlariga ta'sir ko'rsatadigan jarayondir. Bu tushuncha nafaqat shaxsiy, balki jamoaviy va ijtimoiy o'lchovga ega bo'lib, odamlarning o'zini tutishi, boshqalar bilan munosabatlari va ijtimoiy qadriyatlarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

A. Ya Varga, O. A. Markitantova va E. Cherepanov tomonidan olib borilgan yana bir tadqiqot biz uchun muhim ahamiyatga ega, chunki u 80-yillarda tug'ilganlarga, ya'ni psixoterapiyaga ko'proq kelganlarga oldingi avlodlarning eng

tipik "xabarlari" tahlil qilingan. hozir. Tadqiqotda 58 ayol ishtirok etdi (o'rtacha yoshi 38 yosh). "Javoblarning mazmunini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, respondentlar ko'pincha oilada boshdan kechirgan jarohatlar - Ulug' Vatan urushi, qashshoqlik, pul etishmasligi va ochlik tajribasini ko'rsatdilar" (Varga, va boshqalar, 2017, 18-bet). "Ajdodlarimizdan olingan omon qolish qoidalari asosan travmatik edi: uzoq muddatli rejalar tuzmang, hech kimga, ayniqsa davlatga ishonmang, asosan o'zingizga, oilangizga, do'stlaringizga tayanmang; oziq-ovqat zaxirasini to'plang, qattiq mehnat qiling, taslim bo'lmang" (Varga va boshqalar, 2017, 24-bet). "E'tiqod, ma'naviyat, ijobiy dunyoqarash, qat'iyatlilik, mehnatsevarlik va o'ziga ishonish kabi ekzistensial tushunchalar kuch va manbalar sifatida tilga olingan" (Varga va boshqalar, 2017, 20-bet).

V. Boleber, "...avlodlarni bir-biri bilan bog'laydigan markaziy mexanizmlardan biri" (Boleber, 2010, 24-bet) identifikatsiyasi haqida gapirar ekan, jamoaviy ofatlardan so'ng bola-ota-ona munosabatlaridagi xususiyatlarning tez-tez namoyon bo'lishiga e'tibor qaratadi: Bola nafaqat ota-onalardan birining shaxsiyati yoki xususiyatlari bilan, balki ota-onalarning hayotidagi o'tgan travmatik davr bilan ham aniqlanadi. Ota-ona bu identifikatsiyani bolaga uning tanqidiy narsistik muvozanatini tartibga solish uchun yuklaydi, buning natijasida bola o'zini boshqasining hikoyasi bilan tanishtira boshlaydi¹ Bolaning identifikatsiyasi ota-onaning ongsizligida hissiyot sifatida paydo bo'ladi, bu bolaning ongsizligida qandaydir "sir" ga aylandi. Avlodlar o'rtasidagi chegaralarni tan olmaslik, o'tmish, hozirgi va kelajak o'rtasidagi farqni idrok etishning buzilishi, bu o'ziga xoslikni chalkashtirishga va o'z hayotida vaqtni his qilmaslikka olib keladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'zbekistonda "Ayollar daftari" va "Yoshlar daftari" orqali ehtiyojmand oilalar aniqlanib, ularga ko'mak berilmoqda. Bundan tashqari, oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurash bo'yicha huquqiy va psixologik yordam xizmati tashkil etilgan. Xususan, 2020-yilda qabul qilingan Ruhiiy salomatlik milliy

¹ Boleber, 2010, 25-bet

strategiyasi doirasida depressiya, stress va travmatik tajribalarni boshqarishga qaratilgan ishlar amalga oshirilmoqda. Og‘ir sharoitda yashayotgan oilalar va yoshlarni qo‘llab-quvvatlash uchun turli ijtimoiy dasturlar ishlab chiqilgan. Davlat oilalarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, ularda sog‘lom muhitni yaratish maqsadida turli dasturlarni amalga oshirmoqda. Masalan, “Mahalla” instituti orqali oilalardagi muammolar aniqlanib, hal qilinishiga yordam ko‘rsatilmoqda.

Masalaning dolzarbligidan kelib chiqqan holda bugungi kunda butun dunyo miqyosida, shu jumladan Respublikamizda voyaga yetmaganlar o‘rtasida xulq og‘ishining oldini olish borasida bir qator ilmiy va amaliy jihatdan asoslangan chora-tadbirlar ishlab chiqilmoqda. Respublikamizda bu yo‘nalishda olib borilayotgan amaliy ishlardan biri sifatida Toshkent shahri, viloyatlar va tumanlarda voyaga etmaganlar bilan ishlash komissiyalarining tuzilishi va ularning faoliyatini belgilash to‘g‘risida Vazirlar Mahkamasi tomonidan qabul qilingan hujjatning qabul qilinishi va ushbu hujjatda “voyaga etmaganlar o‘rtasida qonunbuzarliklarga barham berish va ularning oldini olish” ga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlar bolalar va o‘smirlar yosh va individual-psixologik xususiyatlarini hisobga olgan va har tomonlama ilmiy asoslangan holda ishlab chiqilishi va ularning ta’sirchanlik darajasini oshirishga alohida e’tibor qaratilsin”, deb ta’kidlanishini ko‘rsatish mumkin [4]. O‘zbekistonda istiqloq sharofati bilan o‘rganila boshlandi. Deviant xulqatvorning turli ko‘rinishlarini mamlakatimiz olimlari o‘z tadqiqot obektlari doirasida o‘rganganlar. Respublika faylasuflari X.Shayxova, Q.Nazarov, M.Xolmatova, N.Komilov (shaxs tarbiyasida ma’naviy-axloqiy tarbiya ta’siri masalalari), sotsiolog M.B.Bekmurodov (ijtimoiy me’yorlarga jamoatchilik fikrining ta’siri jarayonlari), huquqshunoslar A.Qulahmetov, Y.Karakterov, M.Usmonaliyev (jinoyatchilikning umumiy jihatlari va o‘smirlar jinoyatchiligi masalalari), psixolog olimlar G‘.B.SHoumarov, N.A. Sog‘inov, S.A.Axunjanova, Z.R.Qodirova, E.SH.Usmonov, B.M.Umarov (o‘z joniga qasd qilish va jinoyatchilik muammolarining ruhiy-psixologik asoslari), pedagog-olimlar O.Musurmonova, D.J.Sharipovalarning (oilada barkamol shaxsni tarbiyalash

hamda giyohvandlik, ichkilikbozlik, chekish kabi illatlarning oldini olish muammolari) olib borgan ilmiy ishlarini shunday ishlar jumlasiga kiritish mumkin [6].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, avlodlararo travma insonning xulq-atvori, munosabatlari va ijtimoiy qadriyatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Bu jarayon biologik, psixologik va ijtimoiy yo'llar orqali avloddan-avlodga o'tib, shaxsiy va jamoaviy rivojlanishga to'sqinlik qilishi mumkin. To'g'ri yondashuv bilan avlodlararo travmani davolash va sog'lom xulq-atvor shakllantirish mumkin. Bu jarayon shaxsiy va ijtimoiy rivojlanish uchun mustahkam poydevor bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Агарков В. А., Бронфман С. А. Множественные абортты как способ переработки психической боли [Электронный ресурс] // Консультативная психология и психотерапия. 2014. № 2. URL: <https://psyjournals.ru/mpj/2014/n2/72349.shtml> (Дата обращения: 27.08.2021).
2. Баранова В. А., Донцов А. И. Коллективные воспоминания и культурная травма разных поколенческих групп [Электронный ресурс] // Социальная психология и общество. 2019. Т. 10, № 2. URL: https://psyjournals.ru/social_psy/2019/n2/Baranova_Dontsov.shtml (Дата обращения: 29.08.2021).
3. Бейкер К., Гиппенрейтер Ю. Б. Влияние сталинских репрессий конца 30-х годов на жизнь семей в трех поколениях [Электронный ресурс] // Вопросы психологии. 1995. № 2. URL: <http://www.voppsy.ru/issues/1995/952/952066.htm> (Дата обращения: 23.08.2021).
4. Болебер В. Воспоминание и историзация: трансформация индивидуальной и коллективной травмы и ее трансгенерационная передача // Материалы Российско-немецкой конференции «Травма прошлого в России и Германии: психологические последствия и возможности психотерапии». Сборник статей. М., 2010.

5. Варга А. Я., Будинайте Г. Л. Травма прошлого в России и возможности применения семейной системной терапии // Материалы Российско-немецкой конференции «Травма прошлого в России и Германии: психологические последствия и возможности психотерапии». Сборник статей. М., 2010.
6. Варга А. Я., Маркитантова О. А., Черепанов Е. Семейные правила выживания: послания детям [Электронный ресурс] // Психология и психотерапия семьи. 2017. № 7. URL: <http://familypsychology.ru/semejny-e-pravila-vy-zhivaniya-poslaniya/> (Дата обращения: 23.08.2021).
7. Волкан В. Д. Расширение психоаналитической техники: руководство по психоаналитическому лечению. СПб.: Восточно-Европейский институт психоанализа, 2012.
8. Кигай Н. И. Травма – прошлое и настоящее // Материалы Российско-немецкой конференции «Травма прошлого в России и Германии: психологические последствия и возможности психотерапии». Сборник статей. М., 2010.
9. Коростелева И. С., Ульник Х., Кудрявцева А. В., Ратнер Е. А. Трансгенерационная передача: роль трансмиссионного объекта в формировании психосоматического симптома [Электронный ресурс] // Журнал практической психологии и психоанализа. 2017. № 2. URL: <https://psyjournal.ru/articles/transgeneracionnaya-peredacha-rol-transmissionnogo-obekta-v-formirovanii> (Дата обращения: 24.08.2021).
10. Майн Н. В. Индивидуальная и межпоколенческая психотравматизация кандидатов в замещающие родители. На правах рукописи. 2017 [Электронный ресурс] // URL: <http://www.str.i-docx.ru/38psihologiya/374454-1-mayn-nadezhda-vladimirov...> (Дата обращения: 23.08.2021).